

کردهای ازدی^۱ در ارمنستان

نویسنده: دکتر نهر و زاگرس^۲

مترجم: سامال عرفانی erfani.samal@gmail.com

تصویر: زن کرد

از زمان فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی ارمنستان سیمای متفاوتی به خود گرفته است. برای مثال کردهای ازدی (Ezdi) در سراسر شهرها و روستاهای این کشور پراکنده شده و با مشکلات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مختلفی روبرو بوده‌اند و هم‌اکنون نیز بحران هویت فزاینده‌ای را از سر می‌گذرانند که ۲۰ سال پیش، زمانی که این کشور برای اولین بار از سلطه‌ی اتحاد جماهیر شوروی رهایی یافت، آغاز شد. این مساله موضوع مطالعات آکادمیک و انسان‌شناسانه‌ی عمده‌ای در اروپا بوده است، اما کردها خود با این مساله چندان درگیر نشده‌اند.

آخرین موج مهاجرت ازدی‌ها به ارمنستان در دهه‌ی ۱۹۳۰ روی داد و اولین موج مهاجرت نیز در زمان قتل عام ارمنی‌ها توسط امپراطوری عثمانی رخ داده بود. لذا ارمنستان به پناهگاه مهمی برای کردهای ایزدی تحت سلطه‌ی عثمانی بدل شده بود.

ازدی‌ها در دوران معاصر، مشارکت چشمگیری در فرهنگ کرد، خصوصا در حوزه‌ی موسیقی و ادبیات داشته‌اند. فی‌المثل در کشور ارمنستان بود که اولین فیلم کردی به نام زار^۳،

در سال ۱۹۲۸ تولید شد و اولین رمان کوردی با نام چوپان کورد، ۷۶ سال پیش توسط عرب شمو^۴، نگاشته شد.

روزنامه‌ی «ریا تازه»^۵ (به معنای راه نو)، که طولانی‌ترین دوره انتشار را در میان روزنامه‌های کردی داشته است، سال ۱۹۳۲ در ارمنستان چاپ شد. اولین پخش رادیوی کردی نیز در اوایل دهه‌ی ۱۹۴۰ در ارمنستان آغاز به کار کرد که البته بعدها پخش این رادیو برای مدتی متوقف گردید، اما در سال ۱۹۵۵ دوباره از سرگرفته شد. همچنین نخستین باری که حروف رومی در نوشتار کردی بکارگرفته شد، و نیز گشایش اولین مدرسه‌ی کردی در ارمنستان بود.

کردشناسی^۶، نخستین بار در سال ۱۹۶۲ در دانشگاه ایروان^۷، تبدیل به حوزه‌ای تحقیقاتی شد، حوزه‌ای که توسط یک ارمنی‌کردشناس به نام اُریلی^۸ توسعه یافت. نیز اولین پروژه‌ی عمده درباره‌ی موسیقی

کردی، توسط کومیتاس و ارادایت^۹، موسیقی‌شناس و کشیش ارمنی در ارمنستان انجام شد. لذا همانطور که می‌بینیم ارمنستان کشوری است که بسیاری از نخستین‌های کرد در این کشور روی داده است.

بحران هویت:

کردهای ازادی ارمنستان با بحران هویتی جدی در ارتباط با قومیت، دین و زبان و از همه مهمتر مساله کرد بودن خویش دست و پنجه نرم کرده‌اند. این مشکل بویژه زمانی تشدید شد که برخی از کردهای ازادی اعلام کردند که دارای قومیتی متفاوت از قومیت کردها هستند. ازادی‌ها از نظر دینی، از غالب کردها متفاوت بوده و پیرو دین ازادی هستند، و اکنون به لحاظ قومیتی نیز از آنها جدا شده‌اند. لذا، این سوال به پرسشی عاجل تبدیل گردید که آیا کردهای قفقاز کرد هستند یا دارای ملیتی متفاوتند؟ اگر کرد هستند، چگونه است که شماری از آنها در سال‌های اخیر به لحاظ تاریخی، دینی و نژادی از کردها جدا شده‌اند؟ و اگر در اساس خود را کرد قلمداد نمی‌کنند، پس چگونه است که چنین نقش مهمی را در حفظ و ارتقای فرهنگ کرد بازی کرده‌اند؟

پرسش دیگری که به همان اندازه مهم است، این پرسش است که چرا برخی از ارمنیها که به دوستی و نزدیکی‌شان با کردها شهره‌اند، مخالف ایده‌ی کرد نبودن ازادی‌ها [ی ارمنستان] هستند؟ در سرشماری‌هایی که در دوران اتحاد جماهیر شوروی انجام می‌شد، ازادی‌ها چه در ارمنستان و چه در گرجستان، تحت عنوان کورد نام برده می‌شدند، درحالیکه در سرشماری که جمهوری تازه تاسیس ارمنستان در سال ۲۰۰۱ انجام داد، تنها ۱۰۰۰ نفر از ۴۱ هزار نفر ازادی، خودشان را کرد معرفی کردند. جمعیت ازادی‌ها در ارمنستان حدود ۴۱۰۰۰ نفر برآورد می‌شود که بیشتر آنها هنوز دارای زندگی روستایی بوده و وابسته به کشاورزی می‌باشند. جمعیت ازادی‌ها در ارمنستان روزبه‌روز کاهش می‌یابد چراکه بسیاری از جوانان در جستجوی فرصت‌های شغلی بهتر دست به مهاجرت می‌زنند. عموماً اولین مقصد این مهاجران در جستجوی کار، روسیه و در مراتب بعدی، کشورهای عضو اتحادیه‌ی اروپا می‌باشد.

سازمان اصلی ازادی‌ها در ارمنستان مدعی است که ازادی‌ها به لحاظ قومیتی کرد نیستند، همچنین آنها زبان خود را کردی نمی‌دانند. سازمان ازادی‌خانه^{۱۰}، که توسط فردی به نام عزیز آماره^{۱۱}، معروف به عزیز تاموریان، رهبری می‌شود روزنامه‌ای منتشر می‌سازد که در آن استفاده از واژگان «کرد» یا «کردستان» را ممنوع کرده است. در قسمت بالایی روزنامه این نوشته نقش بسته است: « ملیت ما ازادی، دینمان

شرف‌الدین و زبانمان ازدکی است». آماره معتقد است که ازدی‌ها در اصل از هندوستان آمده‌اند. قبایلی که پیش از تولید حضرت عیسی به عراق مهاجرت کرده و سپس در زمان عثمانی به ترکیه‌ی امروزی نقل مکان کرده و در نهایت به ارمنستان مهاجرت نموده‌اند. آماره در گفتگویی با من در ایروان اظهار داشت: «هیچ پیوندی میان کردها و ازدی‌ها وجود ندارد. ما به زبان ازدی سخن می‌گوییم، آنها به زبان کورمانجی^{۱۲}». کردها نژادا متعلق به خاورمیانه‌اند درحالی‌که که ریشه‌های ما به هند برمی‌گردد. وقتی با کردها حرف می‌زنیم، نه ما و نه آنها زبان یکدیگر را نمی‌فهمیم»^{۱۳}.

اما من محق بودم که در استلال آماره تشکیک کنم، چراکه حداقل من و وی داشتیم به لهجه‌ی کورمانجی زبان کردی با هم گفتگو می‌کردیم. با این حال، نگرش سازمان ازدی‌خانه، از دهه‌ی ۱۹۹۰ در میان ازدی‌های ارمنستان ترویج شده است.

درعین حال، بسیاری از آکادمیسین‌ها و شرقشناسان غربی، با عقاید آماره مخالف بوده و عقاید وی را اسطوره‌هایی می‌دانند که منطق زبان‌شناختی و انسان‌شناختی را به مبارزه طلبیده است. و این مساله به گمان‌هایی در رابطه با مقاصد آماره و شائبه‌های سیاسی مرتبط با آن دامن می‌زند.

فیلیپ کرین بروک^{۱۴}، که یکی از متخصصان برجسته‌ی اروپایی در زمینه‌ی ازدی‌ها^{۱۵} است، چنین بیان می‌دارد که «ازدی‌ها کورد هستند و یکی از تیره‌های اصلی کورد».

نلیدا فوکارو^{۱۶}، تاریخ‌دان ایتالیایی که در بریتانیا به کار تدریس مشغول است، می‌گوید که ازدی‌ها به هیچ گروه قومی دیگر، غیر از کردها تعلق ندارند: «ازدی‌ها کرد هستند، کردی سخن می‌گویند و گویششان کورمانجی است».

واقعیت این است که پارلمان ارمنستان از سازمان ازدی‌خانه حمایت می‌کند. نیز بسیاری از سیاستمداران ارمنی، از گروه آماره و نه گروه‌هایی که ازدی‌ها را کرد می‌دانند، حمایت می‌نمایند. که این مساله خود به بحران هویت ازدی‌ها دامن زده است. حمایت سیاستمداران از سازمان آماره، اغلب دلایل تاریخی دارد، که در این میان قتل‌عام ارمنی‌ها توسط دولت عثمانی در اوایل قرن ۲۰ نقش مهمی دارد. بسیاری از کردهای ارمنستان می‌گویند که به لحاظ تاریخی قسمت‌هایی از کردستان، که در حال حاضر در ترکیه قرار دارد، پیش از آن که به طور کامل، دارای جمعیت ارمنی بوده است.

در سال ۲۰۰۲، پارلمان ارمنستان قانونی تصویب نمود که مطابق آن ازدی‌ها بعنوان غیرکرد شناخته می‌شوند؛ این درحالیست که در حقیقت ارمنی‌های راست‌گرا، نه تنها کردها، بلکه تمامی اقلیت‌های حاضر در ارمنستان را با دیده‌ی تحقیر می‌نگرند.

عامل عمده‌ی دیگر که در تشدید این بحران هویت نقش داشته است، کمبود ارتباط میان کردها در بخش‌های مختلف با ازدی‌های ارمنستان بوده است. روزنامه‌ی *ریاتازه*، که مهمترین نشریه‌ی کردی در ارمنستان است، هیچ حمایتی از طرف کردهای مناطق دیگر کردستان دریافت نمی‌دارد، درحالی‌که روزنامه‌ی *ازدی‌خانه*، از طرف دولت ارمنستان مورد حمایت قرار می‌گیرد و به صورت هفته‌نامه منتشر می‌شود. همچنین نیمی از زمان پخش یک‌ساعته رادیوی کردی ایروان به کسانی اختصاص داده می‌شود که به ترویج ایده‌ی کرد نبودن *ازدی‌ها* مشغولند.

مشکل عمده‌ی دیگر، ضعف هویت کردی در میان *ازدی‌های* ساکن شهرها، خصوصاً ساکن پایتخت و دیگر شهرهای بزرگ است، که اهمیتی به این مساله نمی‌دهند که کرد باشند یا *ازدی*. همچنین بسیاری از کردهایی که بصورت اقلیت در روستاهای تحت سلطه‌ی ارمنی‌های محفظه‌کار زندگی می‌کنند، از آشکار نمودن هویت کردی خویش حذر دارند، تا همسایگان ارمنی خویش را تحریک نکنند.

نرخ بالای بیکاری و کمبود فرصت‌های شغلی، دیگر عامل مهم تشدید مساله بحران هویت *ازدی‌ها* در ارمنستان است؛ البته مساله‌ی اشتغال اگرچه برای اکثر مردم ارمنستان مشکل عمده‌ای محسوب می‌شود، اما این مساله مشکلاتی بسیار حادث‌تری را برای اقلیت‌هایی نظیر *ازدی‌ها* به وجود آورده است.

مساله‌ی بیکاری به عامل مهمی در مهاجرت قشر جوان از روستاها به نواحی شهری بدل شده است. برای مثال در روستای *هاکو*^{۱۷}، در بخش غربی ارمنستان، درحال حاضر تنها ۱۶ خانواده باقی‌مانده‌اند، درحالی‌که تا اوایل ۱۹۹۰، بیش از ۱۰۰ خانواده در آنجا می‌زیستند. مشکلات اقتصادی حتی سبب شده است که برخی از *ازدی‌ها* به دین مسیحیت بگروند تا غذا و دیگر انواع مساعدت‌ها را دریافت کنند. در روستای *آماره*، در شمال ایروان، حدود ۳۵٪ از جمعیت آن به مسیحیت انجیلی^{۱۸} گرویده‌اند. که این بیشتر به دلیل کمک‌هایی است که به خاطر تغییر دین از طرف گروه‌های مسیونری غربی^{۱۹} دریافت می‌دارند.

هرچند سازمان‌هایی چند وجود دارند که در راستای حفظ و ارتقای حقوق و فرهنگ کرد در ارمنستان تلاش می‌کنند، اما این سازمان‌ها اکثراً سازمان‌های سیاسی هستند و یا اینکه خود نیز با مشکلات سخت اقتصادی درگیرند و در آستانه‌ی تعطیلی قرار دارند.

در نهایت باید تاکید کرد که تغییرات هویتی در میان *ازدی‌ها* در طول دوران تحولات عمیق و مشکلات جدی اقتصادی و سیاسی ظهور کرده است و این مساله نیاز به بررسی آکادمیک همه‌جانبه‌تری دارد.

پی‌نوشت‌ها:

¹ - Ezdi

^۲ - دکتر نهرو زاگروس، دارای دکترا در رشته‌ی موسیقی‌شناسی قومی است و در رساله دکترا‌ی خویش به موسیقی ازدی‌ها پرداخته است. وی مطالعات میدانی خویش را به مدت بیش از ۶ سال در کشورهای ارمنستان، گرجستان و ترکیه انجام داده است.

³ - Zare

⁴ - Arabi Shamo

⁵ - Reya taza

⁶ - Kurdology

⁷ - Yerevan University

⁸ - Oryeli

⁹ - Komitas Varadayt

¹⁰ - Ezdixane

¹¹ - Aziz Amare

¹² - Kurmanji

^{۱۳} - آماره این را در مصاحبه‌ای در سال ۲۰۰۶ بیان کرد.

¹⁴ - Philip Cranebrook

^{۱۵} - وی مسلط به زبان فارسی و زبان کردی در هر دو گویش سورانی و کورمانجی است و نیز متخصص حوزه‌ی ادیان ایران باستان است.

¹⁶ - Nelida Fukaro

¹⁷ - Hako

¹⁸ - Evangelical Christians

¹⁹ - Western missionary groups